

„Ta pasaka paeina iš Azijos par vainas...“ Kareivis pasakotojas Lietuvos kaimo bendruomenėje XIX a. antrojoje–XX a. pirmojoje pusėje

J Ū R A T Ė Š L E K O N Y T Ė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

ANOTACIJA. Straipsnio tikslas – įvertinti kareivių vaidmenį lietuvių pasakų sekimo tradicijoje, nustatyti, ar yra duomenų, rodančių, kad kareiviai sekė pasakas, kokiomis aplinkybėmis šiuos kūrinius jie išmoko. Gilinamasi į lietuviškų pasakų tekstus, kuriuose užsifiksavusios kareiviško gyvenimo detalės, rodančios, kad šiuos naratyvus pasakojo kareiviai; tiriami kareiviai pasakotojai ir jų socialinė aplinka. Daugiausia remiamasi XIX–XX a. pradžioje užrašytu folkloru, tačiau dėl kontekstinės medžiagos stokos pasitelkiami ir XX a. antrojoje pusėje užfiksuoti duomenys. Aiškėja, kad kareiviai buvo savotiški tarpininkai, per kuriuos pasakos Lietuvą pasiekdavo iš tolimesnių kraštų. Karinės tarnybos metu iš ginklo brolių pasisėmę pasakojimo patirties, grįžę namo ir pasakodami svetur nugirstas istorijas, jie tapdavo žinių, patirčių, o kartu ir savitų pasakų ar tam tikrų motyvų pernešėjais. Pasakų sekimas šios profesijos žmonėms buvo savotiška pramoga, bendravimo būdas ar net socialinio statuso klausimas. Tokiuose pasakojimuose aiškiai matomi istorinių realiųjų pėdsakai, ryškėja asmeninio pasakojimo bruožai.

RAKTAŽODŽIAI: kareiviai, pasakotojai, pasakos, karas, istorinės realijos.

ĮVADAS

Vokiečių sanskritologas Theodoras Benfey senovės indų pasakų rinkinio *Pančatantra* (1859) įvade teigė, kad didžioji dalis azijietišku ir europinių pasakų kilusios iš Indijos – ten jos susiformavo dėl budizmo įtakos ir išplito po visą pasaulį. Taip gimė „indiškoji“ pasakų kilmės teorija.

Suomių mokslininkas Kaarle Krohnas, pritaikęs istorinį-geografinį metodą pasakų tyrimui, žvelgė plačiau. Jis manė, kad kiekviena pasaka radosi tam tikroje vietoje, o iš jos migruojančių žmonių pernešama keliavo įvairiomis kryptimis, nuolat įgydama naujų bruožų (Krohn 1926). Abi šios teorijos apibūdina tik bendras pasakų plitimo tendencijas, bet neatskleidžia šio proceso smulkesnių detalių: kokie

žmonės, kada ir kaip pernešdavo pasakas iš vieno tolimesnio taško į kitą. Kyla poreikis apsvarstyti ne tik abstrakčius pasakų keliavimo modelius, bet ir konkrečius naratyvų judėjimą liudijančius atvejus.

Dingstį šiam tyrimui davė vienas faktas. XIX a. pabaigoje bajoriškos kilmės šviesuolis Mečislovas Davainis–Silvestraitis vaikščiojo po Raseinių apylinkes prašydamas vietos žmonių papasakoti apie nepaprastus nutikimus, būtybes, pasekti pasakų. 1889 m. iš Antano Ulinskio, gyvenusio Skujinės kaime, jis užrašė pasaką „Prarijo žemė“ (DSPSO 100). Dėmesį patraukė prie jos esanti pastaba: *Ta pasaka paeina iš Azijos par vainas, nuo seno žalnieriaus Petro Pranskaičio, 100 metų...* (LMD I 1000/52/). Šis naratyvas – stebuklinių pasakų ATU 314 ir ATU 300, gerai žinomų lietuvių žodinėje tradicijoje, junginys ir unikalumu nepasižymi. Kitaip yra su dar viena A. Ulinskio pasekta pasaka „Saulė ir vėjų motina“ (DSPSO 99) – tai vienintelis užrašytas lietuviškas jos variantas (žr. KBLPTK 1 516B)¹. Pasaką išgarsino Algirdas Julius Greimas, nagrinėjęs ir rekonstravęs ją kaip Aušrinės mitą (Greimas 1990: 526). Mitologas gal nebūtų taip tvirtai jautęsis darydamas tuos atradimus, jei būtų labiau įsigilinęs į pasakos konteksto niuansus, sufleruojančius, kad ji greičiausiai yra atklydusi iš kitos kultūros (Kerbelytė 1999: 128). Pastebėta, kad tokio tipo pasakų užrašyta Pietų Europoje ir Indijoje, o Lietuvos kaimynystėje – latvių, rytų slavų, lenkų, vokiečių tautose – jų neužfiksuota (Valiukaitė 2003: 68–73). Nors prie šios pasakos jokių papildomų žinių nepateikta, išskyrus tai, jog pasekta A. Ulinskio, tačiau būtų galima prisidėti prie mokslininkų iškeltos hipotezės, kad ir jinai išmokta iš žmogaus, atlikusio karo tarnybą tolimame krašte (ten pat: 73). Bet tada kyla klausimas, kada ir kur pasaką į gimtąjį kraštą parnešęs žmogus ją nugirdo. Atsakyti į jį sunku, nes neaišku, kiek galima pasitikėti žinute, kad pasakotojui tuomet buvo šimtas metų. Kaip žinoma, kareiviai neretai iš kariuomenės grįždavo suluošinti, ypač jeigu jiems tekdavo dalyvauti tiesioginiuose karo veiksmuose, ir retas kuris nugyvendavo ilgą gyvenimą. Vadinasi, čia galėtų būti keli atsakymai.

Jei žiūrėsime iš chronologinės pusės, tai pasaka kareivio galėjo būti nugirsta dar XIX a. pirmojoje pusėje ar viduryje – didelių neramumų ir karinių veiksmų metu. Tuo laikotarpiu Rusijos imperija ne kartą kariavo su Turkija (Osmanų imperija)²,

.....
1 Pasakos tipas žymimas AT santrumpa, nes ATU kataloge jis priskirtas 302 tipui.

2 Chronologiškai artimiausi būtų šie Rusijos–Turkijos karai: 1828–1829 m. ir 1853–1856 m. Krymo karas. Greičiausiai tas kareivis dalyvavo Krymo kare. 1848–1855 m. vykstant kariniams konfliktams rekrutų norma buvo kiek padidinta (Bairišauskaitė, Medišauskienė, Miknys 2011: 91), todėl labai tikėtina, kad vyras į karinę tarnybą galėjo pakliūti su šiuo srautu. Krymo karas išliko ir folkloriniuose prisiminimuose (pvz., LTR 462/64/, 2738/16/, 2227/205/, 2812/51/, 4114/40/); karai su Turkija atsispindi karinėse–istorinėse dainose (LLD IX, kn. 2, tipai: K 645, 647, 649, 651, 653, 654, 659–661, 670, 672–674).

vyko ir Rusijos karas su Kokando chanatu³ siekiant šią teritoriją galutinai prisijungti prie savosios valstybės. Išėitų, jog kareivis gal buvo pasiūstas į kurį nors iš minėtų karo židinių ir tarnybos metu išgirdo šią rytietišką bruožų turinčią pasaką. Aišku, tai būtų tik spėjimas, kurio tikrumą patvirtinti gana nelengva, bet M. Davainio-Silvestraičio užrašyta pastaba sufleruoja tyrimo kryptį.

Pasaka „Saulė ir vėjų motina“ mums svarbi kaip tam tikras šaltinis, rodantis, kad karinių konfliktų metu kareiviai buvo priversti keliauti į tolimus kraštus ir ten, būdami tarp kitų tautybių kareivių, galėjo perimti jų pasakojimus. Vėlgi kyla klausimas: ar kareiviai buvo aktyvūs žodinės tradicijos puoselėtojai, ją ne tik palaikę, bet ir turtingę iš kitų tautų žmonių išmoktais kūriniais ar motyvais? Tad straipsnio tikslas – įvertinti kareivių vaidmenį lietuvių pasakų sekimo tradicijoje, išsiaiškinti, ar yra daugiau duomenų, liudijančių, kad kareiviai sekė pasakas, nustatyti, kokiomis aplinkybėmis jie šiuos kūrinius išmoko.

Šiai temai atskleisti pirmiausia bus pasitelkiami pasakų tekstai, kuriuose gausu kareiviško gyvenimo detalių. Nepaisant jose pasitaikančių fantastikos elementų, pasakos yra laikomos rimtu kultūros pažinimo šaltiniu. Kaip teigia amerikiečių kultūros istorikas Robertas Darntonas, „atmesti pasakas dėl to, kad jų neįmanoma datuoti ir tiksliai išdėstyti kaip kitų istorinių dokumentų, reikštų atsukti nugarą vienai iš nedaugelio galimybių praskleisti laiko užsklandą“ (Darnton 2002: 26). Laikydamasis šios nuostatos, prancūzų liaudies pasakose jis ne tik įžvelgė XIX a. valstiečių gyvenimo kasdienybės atspindžius, bet ir užčiuopė šios bendruomenės mentaliteto ypatumus (ten pat: 26–50). Taigi pasaka gali svariai prisidėti perprantant žmonių tarpusavio santykius, jų pasaulėžiūrą.

Vokiečių folkloristo Lutzo Röhricho manymu, pasaka yra tam tikras socialinės realybės atspindys, iš kurio suvokiame žmogaus aplinką ir jo išgyvenimus (Röhrich 2001: 207–220). Tą pat rašė ir vengrė Linda Dégh:

Bet kurio žanro naratyvas, nesisiejantis su kasdieniu žmonių gyvenimu ir neturintis ryšio su tikrove, nuo pat pradžių yra pasmerktas. Pasakai būdinga tai, kad kiekvienas jos individualus variantas užgimsta terpėje, kurioje gyvena pats kūrėjas. Pasakotojas formuojasi iš jo socialinio sluoksnio patirties: jo personažai elgiasi taip, kaip jis mano, kad jo kaimo žmonės elgtųsi tomis pačiomis aplinkybėmis, o jų problemos sutampa su bendruomenės problemomis... (Dégh 1969: 181).

3 Kokando chanatas, XVIII–XIX a. valstybė Vidurio Azijoje, Ferganos slėnyje, dabartinėje Uzbekijos, Tadžikijos ir Kirgizijos teritorijoje. Sostinė Kokandas (nuo 1740 m.). Susidarė 1709 m. iš atsiskyrusios Bucharos chanato valdos. 1758 m. tapo nepriklausomas. Didžiausią galią pasiekė 1800–1839 m. Vėliau silpo dėl dažnų sukilimų, kovų su Bucharos chanatu ir Rusija. 1868 m. sudaręs su Rusija prekybos sutartį, Kokando chanatas faktiškai tapo nuo jos priklausoma valstybe. Po 1873–1876 m. kirgizų sukilimo, kurį numalšino Rusijos kariuomenė, Kokando chanatas buvo panaikintas, jo žemės prijungtos prie Rusijos imperijos (VLEe: Kokando chanatas).

Kaip matome, labai svarbu atsigręžti į pasakotojus ir aplinką, kurioje jie formuojasi, todėl šiam tyrimui itin pravarčios yra konteksto teorijos idėjos, teigiančios, kad svarbus ne tik folkloro tekstas, bet ir jo visuomeninis gyvavimas (Ben-Amos 1971, 2002).

Kareiviai, kaip folkloro pateikėjai, jau yra patekę į mokslininkų akiratį. Britų kultūros istorikas Davidas Hopkinas tiria istorines bendruomenes nagrinėdamas jų narių žodinę kultūrą – dainas, pasakas, mįsles. Pasak jo, daug žinių apie tų bendruomenių gyvenimą suteikia žmonių papasakotos istorijos. D. Hopkino žvilgsnis krypo ir į kareivių socialinį sluoksnį – jis išanalizavo, kaip XVIII–XIX a. prancūzų kareiviai ir jūreiviai rašydami autobiografijas pasitelkė pasakų motyvus (Hopkin 2004). Gilindamasis į to meto Prancūzijos kaip militaristinės valstybės įvaizdį, istorikas sekė kareivio gyvenimo ciklą nuo valstiečio užverbavimo į šauktinius ir atskyrimo nuo šeimos iki jo tapimo disciplinuotu kareiviu (Hopkin 2003), taip pat atskleidė, kaip stebuklinėje pasakoje „Dėžutė pinčiai ir titnagai“ (žinoma kaip ATU 562) išliko kareiviško gyvenimo žymės, įrodančios, kad šis naratyvas gyvavo tarp kareivių (Hopkin 2019).

Mūsų tyrimui aktualūs ir rusų mokslininkų Nadeždos Volokitinos ir Fiodoro Ivanovo darbai, atskleidžiantys, kaip europinės Rusijos šiaurinių tautų liaudies pasakose atsispindi Rusijos karinės tarnybos realijos (Волокитина, Иванов 2012, 2013).

Analizei pasitelkti tiek skelbti pasakų tekstai, tiek rankraščiai, saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne, kuriuose kaip pagrindinis veikėjas figūruoja kareivis, vaizduojama jį supanti aplinka. Taip pat ieškota tekstų, prie kurių būtų nors menkiausia užuomina, kad jie pasakoti buvusio kareivio ar bent jau pasakotojo išgirsti iš tokio asmens. Pastarosios medžiagos rasta palyginti nedaug, ji išsibarsčiusi po rankraščius ir dažnai randama atsitiktinai, todėl ateityje šias žinias bus galima praturtinti.

Tiriamą temą nelengva apibrėžti chronologiškai. Straipsnyje remiamasi daugiausia XIX–XX a. pradžios folkloru, galima sakyti, kad tai tyrimo pagrindas. Tačiau stokojant kontekstinės medžiagos tenka pasitelkti ir XX a. antrojoje pusėje užrašytus tekstus, nes juose užfiksuota daugiau informacijos apie pasakotoją, leidžiančios kalbėti apie naratyvo gyvavimo aplinką ir jo keliavimo būdą. Reikia pripažinti, kad tuomet kalbinti pateikėjai ir iš jų užrašytos pasakos atspindi jau ne fiksavimo metu buvusią pasakojamosios tradicijos būklę. Pasakas folkloro rinkėjams pasekė vyresnio amžiaus žmonės, kurie jas prisiminė iš savo jaunystės laikų, todėl jos gali būti siejamos su XX a. vidurio ar net pirmosios pusės sakytine tradicija.

KARINĖS TARNYBOS ATSPINDŽIAI LIETUVIŲ PASAKOSE

Karas daro didelę įtaką žmonių santykiams ir dvasinei kultūrai, tad žinios apie jį giliai įsispaudė folklorinėje atmintyje, ypač – dainose ir pasakojimuose. Vaizdiniai apie karo baisumus, namų ilgesį, netektis prasismelkė į karines-istorines dainas, jose atsispindi įvairių istorinių laikotarpių kareivių ir jų laukiančių namiškių jausmai, patirtys (žr. LLD III, IX, XVII, XVIII, XIX, XXI). Apie naratyvus šiuo požiūriu kalbėti kiek sudėtingiau. Nors nėra išskirta karinių-istorinių pasakų žanro, tačiau ir šiuose pasakojimuose apstu užuominų apie kareivišką gyvenimą. Karybos vaizdiniai į pasakas atkeliavo istorijos tėkmėje ir yra savotiškas socialinio visuomenės gyvenimo atspindys.

Pirmosios lietuviškos pasakos užrašytos XIX a. pirmojoje pusėje. Kaip žinoma, Lietuva po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo (1795) tapo imperinės Rusijos teritoriniu vienetu ir jos gyventojai pradėti prievarta imti į Rusijos imperijos kariuomenę. Tai vadinamoji rekruto tarnyba, Rusijoje įvesta caro Petro I. Armijos formavimas iš rekrutų valstybei atsiėjo palyginti nebrangiai, todėl kareivio tarnyba buvo ilgalaikė: iki 1793 m. ji trukdavo visą kareivio gyvenimą, vėliau sąlygos kiek palengvintos – 1834 m. rekruto buvimas armijoje apribotas dvidešimčia metų ir dar penkeriais metais atsargoje (Иванов 2017: 18). Ilgainiui susivokta, kad nauda iš tokios armijos yra menka, nes senyvi kareiviai dėl prastos sveikatos nebepakeldavo didelio fizinio krūvio. Tai sudarydavo ir nemažą ekonominę naštą – eikvodavo ne tik finansinius, bet ir žmogiškus resursus, nes karinė tarnyba atimdavo iš šeimos pagrindinį maitintoją. Dėl to ėmimo į kariuomenę sąlygos dar labiau sušvelnintos ir 1874 m. priimtu įstatymu į armiją buvo kviečiama ne ilgiau kaip šešeriems metams, paskui žmogus išeidavo devyneriems metams į atsargą, o sulaukęs keturiasdešimties buvo atleidžiamas nuo tarnybos (Щербинина, Щербинин 2013: 324).

Kariuomenė ir ją valdančios bei aptarnaujančios struktūros veikė ir vietos žmonių socialinį gyvenimą. Mobilizacija į kariuomenę formavo visuomenėje ypatingus luominius-teisinius, socialinius-ekonominius, socialinius-kultūrinius santykius, neretai provokuodama konfliktus tarp karinės ir civilinės bendruomenių (ten pat: 320). Lietuvoje vyro, šeimos maitintojo, paėmimas į rekrutus buvo didžiulė nelaimė. Ėmimas į rekrutus, su tuo susiję tragiški atsitikimai, kaip minėta, išliko ir žmonių folkloriniuose prisiminimuose (KbLPTK 4: 49–50). Daugiausia prisimenama liūdnoji rekruto tarnybos pusė. Pasakojama apie vyrų ėmimą į rekrutus⁴, kuris dažnai buvo susijęs su prievarta, nes ilgametėn karinėn tarnybon imami žmonės slapstydavosi, o susekti – priešindavosi. Tokiuose prisiminimuose iškyla desperatiškos gaudomųjų pastangos išsaugoti laisvę, pavyzdžiui, į rekrutus imamas kalvis ginasi įkaitinta geležimi (LMD I 460/9/), persekiojami vyrai čiumpa spragilus (LTR 3085/111/, 4541/21/), kirvius (LTR 2083/937^a/, 4550/71/), akmenis

4 Už šios prievolės vykdymą buvo atsakingi dvarininkai.

(LTR 1788/15/). Sugauti vyrai būdavo surakinami retežiais (LTR 1722/121/), pasodinami į *kaladę*⁵ (LTR 1288/69/, 2783/36/, 4561/94/) ir laikomi uždaryti jaujoje, kol surinkdavo didesnį kiekį armijos naujokų (Trinka 1940: 201–202). Į karinę tarnybą paimto vyro šeimos laukė ilgi nežinios metai, o rekrutui pagaliau grįžus namo, neretai buvo patiriamas abipusis nusivylimas. Atsiminimuose pasakojama apie kareivio nutolimą nuo šeimos: po dvidešimt penkerių metų tarnybos grįžusio namo vyro nebepažįsta ir priimti nenori jo paties tėvai (LTR 1788/16/), namiškiai (LTR 2477/212/). Amžininkų prisiminimu, rekruto sugrįžtuvės būdavusios graudžios:

Sugauti į rekrutus, pav. 30 m. amžiaus, galėjo grįžti turėdamas 60 metų! Bet retai tokių grįždavę. Jei valsčiuje pasitaikydavo toks grįžti, – raiti, pėsti, važiuoti baudžiauninkai važiuodavę jo pasižiūrėti. O tas caro „kareivis“ vos kvėpuodavęs: kyku, kyku, kyku... Bangu ir graudu į tokį žmogų būdavę žiūrėti. Jis sakydavęs, kad kariuomenėje jo kūnas tiek rykščių yra matęs, kad dviem vežimais būtų ko vežti. Tai buvę prie caro Aleksandro I-jo⁶ (ten pat: 202–203).

Šis apibūdinimas gal kiek ir hiperbolizuotas, žinant pasakotojų polinkį sutirštinti spalvas, kai kalba apie praeities patirtis, ar pernelyg lokalus, kad atspindėtų bendras tendencijas apie rekrutų sugrįžtuves, tačiau baimė pakliūti į šią tarnybą buvo išties giliai įsišaknijusi vietos bendruomenėje. Šeimos maitintojo praradimas ilgiems metams ar net visam laikui palietė daugelį to meto šeimų, todėl netekties skausmas buvo išsakomas ir kitais būdais. Antai rekrutų ėmimo tvarka ir jos pasekmės atspindi lietuvių rekrutų dainose, kuriose apdainuojamas karinei tarnybai pasmerkto žmogaus kelias nuo jo sugavimo iki nugabenimo į priėmimo punktą, vaizduojama kasdienė kareivio buitis, kraupus mūšio laukas (Krištopaitė 1965: 125–136).

Visiškai taip pat karinė tematika prasiskverbė ir į pasakas. Kareiviško gyvenimo nuotrupos, užsifiksavusios XVIII–XIX a. Rusijos imperijos tautų pasakose, irgi traktuojamos kaip tam tikrės istorinės atminties dalelės; pavyzdžiui, komių naratyvuose minimas konkretus tarnybos laikas – dvidešimt penkeri metai, kareivio paleidimas namo suteikiant jam trumpas atostogas, kariniai laipsniai, kasdienis kareivio gyvenimas, kareiviška apranga (Волокитина, Иванов 2012, 2013). Rusų pasakose kalbama apie karinės tarnybos specifinius dalykus (komandas, karinius laipsnius), kareivio buities elementus (drabužius, amuniciją), paleidimą iš karinės tarnybos, kelionę į namus (Поздеев 2016: 85–86).

Į tą patį folkloro lauką patenka ir lietuvių pasakos. Kadangi lietuviai vyrai tarnavo kariuomenėje kartu su kitataučiais, jose radosi ir bendros įvairių tautų rekrutams būdingos karinės kasdienybės atspindžių. Todėl nenuostabu, kad šie tekstai

5 Trinka, kuria baudžiaivos laikais sukaustydavo suimtiesiems kojas, šiekštas (LKŽe: kaladė).

6 Caras Aleksandras I valdė 1801–1825 metais.

neretai sutampa tiek pagrindinio pasakos personažo – kareivio apibūdinimu, tiek jo patiriamais nuotykiams.

Gali kilti klausimas, kaip rekrutas ne tik susikalbėdavo svetimą kalbą, bet ir gebėdavo perimti kitų tautų pasakas. Rasta folkloro ir kita medžiaga rodo, kad lietuviai kareiviai ilgainiui išmokdavo rusų kalbą, nes tarp svetimtaučių praleisdavo nemažą gyvenimo tarpsnį⁷. Folkloriniai prisiminimai byloja netgi apie kalbinę asimiliaciją. Pasakojama, kad daugybę metų svetimame krašte išstarnavęs vyras grįžęs namo nebemoka kalbėti lietuviškai (LTR 2441/716/), kad kareiviui reikėjo dėti nemažas pastangas, kad tarp svetimųjų išsaugotų gimtąją kalbą:

Mano augime į mūsų kaimą parėjo atsitarnavęs 25 metus kariuomenėje. Parėjo su atstava. Nieko neparsinešė. Jau buvo labai senas, su barzda. Lietuviškai kalbėti mokėjo. Jo priežodis buvo: „Da vot gavarit.“ Jis kasdien kalbėjo poterius lietuviškai, dėl to neužmiršo lietuviškai. Sakėsi, kad dalyvavęs ant turėčino vainos – tada mušėsi turkai su anglais (LTR 2812/51/).

Tokioje kultūrinėje terpėje kitataučių folkloras buvo perimtas natūraliai, jis tapo kasdienio gyvenimo dalimi ir išliko pasakose.

Vaizdinių apie karinę tarnybą atspindžius aptinkame jau seniausiose fiksuotose lietuviškose pasakose – Simono Daukanto sudarytame žemaitiškų pasakų rinkinyje *Pasakos masių* (1835). Penkiuose rinkinio variantuose⁸ kalbama apie karą, kareivius, karinę tarnybą. Į pasakojimą šie vaizdiniai įpinami natūraliai, kai kurie iš jų pasitaiko ir vėliau užrašytose pasakose. Pasakojama, kaip vyras, nudūręs kardu žmoną, *stoja į vaiską* ir tarnauja paprastu kareiviu (DŽT 2 513), kaip karaliui tarnavęs *žalnierius gauna atstąvą* (DŽT 2 499); minimi tokie kariniai terminai kaip *abazas*⁹, *žalnieriai*, *pulkauninkai*, *oficieriai* (DŽT 2 488). Pasitaiko ir originalių, tik S. Daukanto rinkinio pasakoms būdingų karinio gyvenimo smulkmenų. Antai į kariuomenę stojama siekiant užsitarnauti apdovanojimų:

Kitą kartą tėvas turėjęs sūnų vieną, o tasai buvęs jomylesta¹⁰. Ir išleidęs sūnų į slūžimą vaiskavą ant užsislūžijimo urandų, loskų karališkų: cegelių, sponkų, orderų, krestikų¹¹... (DŽT 2 521).

7 Pavyzdžiui, Antanas Vienuolis garsiajame kūrinyje „Astronomas Šmukštaras“, paremtame asmeniniais prisiminimais, rašė, kad Šmukštarui su rusakalbiu kaimynu Trojecku, atkeltu į Lietuvą po 1863 m., susikalbėti padėdavęs kaimynas Papievis, kuris, tarnaudamas kariuomenėje, buvo šiek tiek pramokęs kalbėti rusiškai (VMA: 109).

8 Rinkinį sudaro 87 pasakos.

9 *Abazas* (sl.) – pulkas, kariuomenė.

10 *Jo* (*jos, jų, jųsų, tavo*) *mylesta* – jo didybė, jo malonė (sakoma pagarbiai kreipiantis į aukštesnį asmenį ar apie jį kalbant) (LKŽe: mylista). Taigi pasakos herojus yra aukštos kilmės, todėl kariuomenėje turi galimybę siekti aukštų postų.

11 *Urandas* (sl.) – tarnyba, pareigos; *cegelis* (germ.) – prisegamas ženkliukas; *sponka* (sl.) – įspaudžiama metalinė sagutė; *orderas* (sl.) – ordinas; *krestikas* (sl.) – kryželis.

Retas tekstas suteikia užuominą apie veiksmo laiką, bet viename variante pagrindinis pasakos herojus, generolas Jeronimas, gyvena *prancūzų metais*¹² (DŽT 2 483). Taigi spėtina, kad šiose pasakose atsispindi maždaug XIX a. pradžios žmonių kasdienybė. Tai laikas, kai Abiejų Tautų Respublika buvo nustojusi gyvuoti, bet pasakotojų atmintyje greičiausiai dar ruseno atsiminimai apie valstybę iki padalijimų. Minėtų pasakų herojus kareivis savo noru išeina į kariuomenę, jis nepatiria prievartinės tarnybos sunkumų. Todėl galima sutikti su mintimi, kad nors šios pasakos, turimais duomenimis, užrašytos XIX a. pirmojoje pusėje, tačiau daugelio jų ištakos siekia ankstesnius laikus (Jonynas 1984: 216). Vis dėlto galimas ir kitas paaiškinimas. Prievartinės karinės prievolės atošvaistų šiuose tekstuose nėra, nes juose greičiausiai vaizduojamas kilmingo žmogaus – bajoro – gyvenimas. Galima daryti prielaidą, kad kai kurias iš šių pasakų pasekti galėjo aukštesnės kilmės pasakotojai.

Vaizdų iš kareiviško gyvenimo rasime ir XIX a. viduryje tuomet kaimyninėje Mažosios Lietuvos teritorijoje Augusto Schleicherio užrašytose pasakose¹³. Lietuvininkų pasakose minima, kad devyni broliai tapo *zalnieriais* (SchlLG: 144–147), sūnus *nuo zalnierių* parėjo (SchlLG: 149–152), karalaitis turėjo į karą išjoti (SchlLG: 132–134). Kito vokiečių kalbininko – Friedricho Karlo Brugmanno surinktose pasakose¹⁴ vaizduojama, kaip sūnus (ūs) išeina / išleidžiamas į *vaiską* (LBr 22, 23, 27), mergina išeina į *vaiską* (LBr 30), trys broliai jojo pas karalių *ant vainos* (LBr 20), nupasakojamas ir *maskoliaus* grįžimas iš *vaisko* (LBr 8), jose veikia *aficėras* (LBr 19), senas *žalnierius* (LBr 40).

Aiškesnį supratimą apie kareivišką gyvenimą leidžia susidaryti Jono Basanavičiaus XIX ir XX a. sandūroje išleistų pasakų rinkiniuose aptinkami kareivio įvaizdžiai¹⁵. Žodis „kareivis“ su įvairiomis jo pavadinimo variacijomis minimas šešiasdešimt aštuoniose pasakose. Kareivis vadinamas *maskoliumi* (iš brus. *маскаль* – caro kariuomenės kareivis, LKŽe: maskolius), *saldotu* (iš rusų *солдат* ar brus. *салдат* – kareivis, LKŽe: saldotas), *žalnieriumi* (iš lenk. *żołnierz* – kareivis). Pasakose galima rasti žinių ir apie karinės hierarchijos rangus. Dažniausiai vaizduojamas eilinis

12 Po šiais žodžiais slypi veikiausiai vadinamasis prancūzmetis, kai Prancūzijos pulkai 1812 m. birželio pabaigoje užėmė Lietuvą ir išbuvo čia iki gruodžio pradžios. Dauguma lietuvių elito vyklės su Napoleono pagalba atgauti valstybingumą, todėl prie jo armijos, žygiuojančios į Rusiją, prisidėjo ir lietuviški pulkai (Dundulis 1981: 86–98).

13 Keturiasdešimt dvi pasakos užrašytos 1852 m. Mažojoje Lietuvoje. Nors ši teritorija tada priklausė Prūsijos karalystei, tačiau kareiviškos pasakų detalės yra panašios į pasakų, užrašytų Rusijos imperijai priklausiusioje Lietuvoje. Tai lėmė panašios socialinės gyvenimo sąlygos, nes ir Prūsijoje tuo metu veikė rekrutų prievolė, į kariuomenę daugiausia buvo imami nepasiturintys valstiečiai ir miestiečiai.

14 Šios pasakos užrašytos Garliavos apylinkėse. 1882 m. paskelbtame rinkinyje yra keturiasdešimt septynios pasakos, iš kurių aštuoniose vienaip ar kitaip figūruoja karinė tematika.

15 Remiamasi suskaitmeninta „Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka“ (www.knygadvaris.lt), kurioje yra daugiau kaip 1200 pasakų.

kareivis; kartais paminima, kad jis tarnauja raiteliu (BsTB 7: 401–404, nr. 40), būgnininku (BsTB 4 20). Palyginti retai pasakose figūruoja aukštesnio rango armijos nariai – generolas (*gendrolius, jenarolas*), kapitonas. Generolas traktuojamas ambivalentiškai. Viena vertus, jis vaizduojamas teigiamai, kaip pagalbininkas, nes duoda herojui gerą patarimą (BsTB 3 86), kita vertus, pasižymi ir nesąžiningumu – jis nušauna pagrindinį personažą ir mėgina pasisavinti jo atlikto darbo vaisius (BsTB 1 28). Generolo figūra sukarikatūrinama paverčiant jį nevykėliu, besikreipiančiu pagalbos į apsišaukėlį: kankinamas nerimo dėl rytojaus mūšio sėkmės, generolas prašo padėti herojaus, kuris skelbiasi užmušantis *septynis šimtus ypatų ir septynis galinčius*, t. y. septynis šimtus mūsų ir septynias sparvas (BsTB 3 171).

Pasakos pradėdamos tarnybą atlikusio kareivio keliavimo namo ar nuotykių ieškojimo motyvu (30 var.). Karinės tarnybos laikas sukonkretinamas – dvidešimt penkeri metai (11 var.). Kitais atvejais kalbama apie *daugelio metų* tarnybą arba tiesiog tarnybos pabaigą, kai kareivis paleidžiamas. Taigi pasakų pradžia apie kareivio demobilizaciją yra schemiška ir ilgainiui praradusi istorinį tikroviškumą.

Bendrame pasakų kontekste išsiskiria S. Daukanto XIX a. pirmojoje pusėje sukaupti kūriniai, nes juose nėra prievartinės karinės tarnybos elementų. Tuo tarpu XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje užrašytų pasakų būdingiausia pradžia yra kareivio grįžimas iš ilgametės karo tarnybos. Taip įamžinta ėmimo į rekrutus tvarka. Iš kariuomenės keliaujantis ar bėgantis nuo nepakeliamos tarnybos kareivis Europos tautų pasakose yra gana populiarus personažas, virtęs universaliu vaizdiniu (GEFF 3: 890). XIX a. Europoje dauguma valstybių buvo nuolatinėje karinėje parengtyje arba įsitraukusios į karinius konfliktus, todėl keliaujančio personažo vaizdiny atspindėjo to meto žmonių lūkesčius sulaukti grįžtančio kareivio. Jo paveikslas tapo ir paveikia literatūrine figūra: autoriniuose kūriniuose kareivis vaizduojamas grįžtantis iš karinės tarnybos sužalotas fiziškai, randantis susvetimėjusius artimuosius¹⁶.

Visų laikotarpių pasakose minimi įvairūs carinės Rusijos kariuomenės rangai. Pasakų kareivis dažniausiai yra pagrindinis herojus, pakeičiantis stebuklinėms pasakoms būdingus kitus stiprumu ir drąsa pasižyminčius personažus. Jo nuotyčiai baigiami šiems naratyvams įprastu būdu – kareivis atlieka sudėtingą užduotį ir yra apdovanojamas.

Jei pasakas, kuriose atsispindi kareivio gyvenimas, gretinsime su karinėmis-istorinėmis dainomis¹⁷, matysime visiškai priešingus pasaulius. XIX a. dainose

16 Visuomenės veikėjas Juozas Jarašius liūdnei aprašė jauną, bet fiziškai sužalotą iš Rusijos–Turkijos karo namo grįžusį kareivį (J. Jarašius. „Seno kareivio pasakojimas“, *Škotijos Šviesos Draugystė*, 1902). Po karinės tarnybos namo grįžtantis kareivis vaizduojamas ir Mariaus Katiliškio novelėje (M. Katiliškis. *Seno kareivio sugrįžimas*, Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2003, p. 213–247).

17 XIX a. karinės-istorinės dainos pagal vaizdavimo objektą sudaro dvi grupes: 1) rekrutų, šauktinių kareivių, prūsų kariuomenės dainos; 2) karų su Napoleonu, karų su Turkija, sukilimų dainos (Jokimaitienė 1995: 7).

vaizduojamas rekrutų gyvenimas: kaip jie gaudomi, varomi, vežami, kankinasi karinėje tarnyboje, galiausiai grįžta į tėviškę. Šių dainų tąsa yra šauktinių kareivių dainos, lyrine forma išreiškiančios kareivio bejėgiškumą, negalėjimą pasipriešinti, rezignaciją prieš sunkią lemtį, atsiranda jose ir kariškos tvarkos vaizdų. XIX a. įvyksta lūžis, kai seniausių karinių-istorinių dainų kūrėjas moteris ėmė keisti vyrai. Dainos virto lyriškais, lėtais, iššętais pasakojimais apie to meto įvykius; dėmesys jose sutelkiamas į karo tarnybos, karų, mūšių vaizdavimą (Jokimaitienė 1995: 19–20). Rašto kultūra buvo vienas veiksnių, nulėmusių tai, kad vyrai perėmė šių dainų kūrimo procesus. Laiškais namo parkeliaavę eilėraščiai apie kare patirtus išgyvenimus virto dainomis (Ivanauskaitė 2002: 27–28).

Tuo tarpu pasakose karinė tarnyba pasakotojo paliekama užribyje kaip praeities faktas. Žinoma, yra naratyvų, kuriuose vaizduojami karo veiksmai, tačiau jie nedetalizuojami, neakcentuojamas (su nedidelėmis išimtimis) tų vaizdų brutalumas. Šiuo atžvilgiu pasakos yra optimistiškesnės nei dainos, nes jos teikia vilties, kad kareiviui gyvenime dar ne viskas prarasta, kad ir jis dar patirs asmeninę laimę. Ko gero, šiuos ryškius dainų ir pasakų raiškos skirtumus lėmė žanrinė specifika. Dainomis išsakomos gyvenimiškos patirtys, slegiantys jausmai, tuo tarpu pasakos, ypač stebuklinės, pasitarnauja ir kaip tam tikra išgyvenimo strategija, schema, kaip pagrindiniam herojui siekti asmeninės laimės. Finalinėje pasakos scenoje kareivis paprastai triumfuoja. Kai kurie požymiai rodo, kad tokio pasakojimo autorystė priklauso kareivio duonos ragavusiam pasakotojui.

KAREIVIS SEKA PASAKAS: NARATYVŲ FORMAVIMOSI IR CIRKULIAVIMO TERPĖ

Pasakų kareivio pasaulis radosi stebint gyvenimą ir pasakojant apie jį. Manytina, kad tokie pasakojimai turėjo susiformuoti kareiviškoje aplinkoje arba vaizdai iš kareiviško gyvenimo atsirado tarpininkų (kareivių) dėka, kurie į pasakojimus įpindavo motyvų iš savo tarnybos kasdienybės.

Eilinių kareivių gyvenimas niekada nebuvo lengvas, ne išimtis yra ir devynioliktasis šimtmetis. Atsiskyrimas nuo namų, griežta drausmė, dideli fiziniai krūviai, nuolatiniai pažeminimai, grėsmė žūti mūšio lauke ir kiti veiksniai darė didelį poveikį tarnaujančiųjų kariuomenėje dvasinei būsenai. Kareiviams reikėjo kokios nors atsvaros, kuri palengvintų šiuos sunkumus. Tokia galimybė rasdavosi poilsio, laisvalaikio metu, kuris buvo leidžiamas kareiviškoje draugijoje, todėl buvo ieškoma būdų, kaip šį bendravimą pajvairinti. Iliustratyvus pavyzdys – Napoleono armijos kareiviai. Profesija reikalavo, kad jie būtų atskirai nuo civilių, ir su jais kareiviai palaikė tik menką ryšį. Nuolatinis buvimas kartu su likimo draugais išsirutuliodavo į glaudžią draugystę. Laisvalaikis draugėje, bendravimas jiems buvo vienas iš

malonesnių dalykų, praskaidrinančių sunkią karinės tarnybos rutiną, padedančių išverti karinius žygius ir namų ilgesį. Malonumą teikdavo ne tik bendras valgymas, gėrimas, lošimas kortomis, pypkės rūkymas, bet ir pašnekesiai su ginklo draugais (Forrest 2006: 134). Tokioje terpėje radosi ne vienas pokalbis, kurio metu galėjo reikštis talentingi pasakotojai, gebėję prikaustyti pramogų ištroškusių klausytojų dėmesį. Kaip tik tokio bendravimo metu galėjo būti sekamos ir pasakos. Memuarai, kuriuose prancūzų kareiviai aprašo savo karines patirtis ir išgyvenimo strategijas, gausiai pasitelkdami pasakų motyvus, rodo, kad kareiviai buvo neblogi pasakų žinovai (Hopkin 2004). Pasakos jiems buvo kareiviško gyvenimo kasdienybės malonioji dalis, suteikianti jiems dvasinės stiprybės.

Panašiai laisvalaikį, įsiterpiantį tarp mokymų, karinių veiksmų ir kitos kareiviškos kasdienybės, leisdavo ir XIX a. Rusijos imperijos kareiviai. Kareivinėse, į kurias grįždavo atokvėpio ir kuriose būdavo laisvalaikiu, susiburdavo iš tolimiausių Rusijos imperijos kampelių surinkta įvairiataučių žmonių draugija. Kareiviams patikdavo klausytis pasakojimo apie herojaus gyvenimą, tokį artimą jų karinio gyvenimo patirtims, jie tapatindavosi su juo, tikėdamiesi, kaip ir pasakoje, po tarnybos grįžti į gimtuosius namus ir laimingai, ilgai gyventi. Pasakos siužeto vingius įkvėpdavo asmeniniai kareiviško gyvenimo potyriai, taip rasdavosi „kareiviški“ naratyvai, tačiau lygiai taip pat būdavo perkuriamos ir prie kareiviško gyvenimo priderinamos iš gimtųjų namų atsineštos pasakos (Зеленин 1914: XXVIII). Šie pasakojimai, kaip kareiviško gyvenimo prisiminimai, parkeliaudavo į pasakotojų gimtuosius kraštus.

Rusijos imperijoje XIX a. pradžioje formavosi saviti buvusio kareivio santykiai su gimtųjų vietų ar apskritai civiline bendruomene. Tokiam santykiui užgimti buvo svari priežastis. Atbuvus karinę tarnybą ir grįžus į pasaulietinį gyvenimą, rekruto statusas pasikeisdavo – jis tapdavo laisvuju žmogumi. Buvusiems kareiviams asmeninės laisvės suteikimas Rusijos imperijoje tapo ir savotišku baudžios naikinimo mechanizmu – nuo XIX a. pradžios paleistų iš kariuomenės ir laisvę gavusių žmonių skaičius gerokai šoktelėjo. Taigi, kaip pastebima, kariuomenė tapo svarbiausiu socialinio mobilumo vystymosi elementu (Щербинина, Щербинин 2013: 321). Viena vertus, buvęs kareivis galėjo gyventi pagal savo norus ir poreikius – jam nereikėjo mokėti mokesčių ir jis galėjo laisvai pasirinkti gyvenamą vietą ir pragyvenimo būdą, – kita vertus, tokie į atsargą išleisti kareiviai jau nesugebėdavo prisitaikyti prie civilinio gyvenimo sąlygų ir būdavo priversti keliauti į miestą (ten pat: 322).

Grįžę į namus, buvę kareiviai patirdavo socialinę įtampą, pasikeisdavo ir jų santykiai su gimtosios vietos bendruomene. Buvo galima justti atskirtį ir šalinimąsi nuo žmogaus, kuris įgijo laisvę. Apie tokį susvetimėjimą liudija grafo Konstantino Tiškevičiaus atsiminimai iš XIX a. pirmosios pusės:

Dabartinėje dažno rekrutavimo sistemoje baisybės rankų netenka žemės ūkis, o antra vertus, į kaimus kasmet grįžta minios žmonių, abejingų ir įžūlių, su kuriais nežinia ką daryti. Kareivis, vos tik pašauktas į monarcho tarnybą, gauna asmens laisvę. Po kelerių metų kaip atsarginis grįžta į gimtąjį kaimą visiškai svetimas savo šeimai, nes ši tebėra žemvaldžio paveldimoji nuosavybė, nesistengia savo darbu pagausinti bendrojo artimųjų turto, nes jau skiriasi luomu, šeima ir jis nebėra tarpusavyje susiję, nebesieja jų bendri interesai. Toks ateivis, dažniausiai dykinėtojas, valkiojasi be darbo po kaimą ir skleidžia jame klaidingas mintis, įžūlias idėjas ir sėja piktus, net kenksmingus įpročius (Tiškevičius 1992: 118–119).

Tai ne visai objektyvus aristokrato požiūris į liaudies žmogų, tačiau šis prisiminimas galbūt paaiškintų, kodėl neretoje pasakoje kareivis, paleistas iš karinės tarnybos, keliauja ne namo, bet patraukia ieškoti laimės į svetimus kraštus. Sakytume, ši K. Tiškevičiaus išsakyta pozicija atitinka ir lietuvių karinių-istorinių dainų pasaulėvaizdį, kuriame atskleidžiama kareivio būsena jam grįžus iš tarnystės namo ir radus čia didelius pokyčius: mergelę po ilgo laukimo už kito ištekėjusią, mirusį tėvą (Krištopaitė 1965: 141–142). Tokia takoskyra tarp kareivio ir namie likusios šeimos rasdavosi ne tik dėl išsiskyrimo, bet ir dėl demobilizuoto kareivio statuso pasikeitimo.

Bet galima įžvelgti ir teigiamą šio reiškinio pusę. Šeimai buvo džiaugsmas, jei sulaukdavo namo grįžusio kareivio. Trumpėjant karinės tarnybos laikui, didėjo tikimybė, kad jis pareis gyvas ir sveikas. Kartu su juo parkeliaudavo ir karinio gyvenimo patirtis bei išpūdžiai, todėl grįžę į namus kareiviai būdavo neblogi pasakotojai. Vengrų folkloristų lauko tyrimų patirtis rodo, kad tipinis pasakų sekėjas yra daug keliavęs vyras. Tokio pasakotojo repertuaras pirmiausia formavosi gimtajame krašte, kaip tik čia buvo išmokstamos pirmosios pasakos. Vėlesniame gyvenimo etape sakinės tradicijos žinios būdavo gilinamos užsiimant tam tikra profesine veikla, dėl kurios dažnai tekdavo palikti gimtąsias vietas. Viena tokių veiklų buvo ir karinė tarnyba, kurios metu kareiviai iš skirtingų kraštų bendraudavo ir perduodavo vieni kitiems žinias. Ne vienas geras vengrų pasakų sekėjas savo pasakojimų repertuarą yra gausinęs tarnaudamas armijoje (Dégh 1969: 171). Ima ryškėti, kad geras pasakotojas yra būtent vyras. Šią mintį sutvirtina ir paralelės iš kitų tautų gyvenimo. XVIII a. antrosios pusės–XIX a. duomenimis, Prancūzijoje pasakas sekdamo tiek vyrai, tiek moterys, tačiau geresniais pasakotojais laikyti vyrai, o tarp jų žymią vietą užėmė buvę kareiviai. Pasakos iš jų buvo perimamos tiesioginio ar netiesioginio kontakto būdu. Pavyzdžiui, pateikėjas sakėsi, kad pasaką išgirdęs iš tėvo, kuris ją buvo išmokęs iš pas juos žiemojusio iš kariuomenės paleisto kareivio (Hopkin 2003: 112–113). Tokį tarpinį pasakų perdavimo būdą patvirtina ir rusų duomenys. Pastebėta, kad kai kurios pasakos sektos ne kareivių, bet turi kareiviškoms pasa-

koms būdingų bruožų. Tokiais atvejais jos greičiausiai buvo nugirstos ir išmoktos iš kareivių (Зеленин 1914: XXIX) ir taip įsitvirtino lokalinėje tradicijoje.

Kalbant apie vyrus ir moteris kaip apie pasakų sekėjus, įdomi situacija susiklostė Vokietijoje, – ji lyg ir paneigia vyro kaip tipinio pasakotojo įvaizdį. Čia XIX a. vietinėje spaudoje buvo skelbiami paveikslėliai, vaizduojantys vaikams sekančią pasakas pagyvenusią moterį. Kai tokie atvaizdai pasiekė masinį skaitytoją, susiformavo stereotipinis vaizdas apie ilgaamžę moterų žodinę tradiciją. Atidžiau įsigilinus paaiškėjo, kad moterų pasakotojų aptikta nedaug, o toks jų vaizdavimo būdas tėra viena iš mito apie romantinę Vokietijos praeitį dalių (de Blécourt 2010). Taigi ir čia kaip svarbūs pasakotojai dominavo vyrai. Žinoma, tai nereiškė, kad moterys rečiau sekė pasakas; veikiausiai jos neturėjo tokio ryškaus autoriteto kaip vyrai, nes jų pasakojimai buvo skirti daugiau vaikų auditorijai. O gal tokiam įvaizdžiui susidaryti turėjo įtakos tai, kad tuo metu pasakų užrašytojai buvo aukštesnio statuso vyrai, kuriems sunku buvo rasti kontaktą su žemesnio statuso moterimis pasakotojomis (ten pat: 195).

Gal ir nebūtų taip svarbu, kas sekė pasakas – vyrai ar moterys, tačiau pasakotojo lytis neretai turėjo įtakos pasakojimo manierai ir repertuarui: skiriasi vyrų ir moterų pasakojimo apimtys, formos. Antai nustatyta, kad vengrų moterų, pasižymėjusių kaip geros pasakotojos, pasakų repertuaras ženkliai mažesnis nei pasakotojų vyrų. Moterų pasakojimai yra trumpesni ir ne tokie spalvingi, o vyrų pasakojimuose daugiau detalių, veiksmas dažnai dramatinizuojamas siekiant pritraukti daugiau klausytojų (plačiau žr. Dégh 1969: 91–92). Galimas dalykas, kad šie skirtumai randasi dėl moterų ir vyrų psichikos sandaros ypatumų, bet veikia čia ir kitas svarbus veiksnys.

Skiriasi moterų ir vyrų pasakų repertuarų tematika. Apžvelgus pasakojamų kūrininių teminę visumą konstatuojama, kad moterys linkusios pasakoti daugiau apie nuskriaustas merginas, pamotes, o vyrų, ypač kareivių, sektose pasakose pagrindiniai personažai buvo vyrai (Lüthi 2004: 90). Rasime ir daugiau duomenų apie vyrų pasakojimų specifiškumą, todėl kyla mintis, kad kai kurios pasakos ne tik buvo populiarios tarp kareivių, bet ir užgimė kareiviškoje aplinkoje. Pavyzdžiui, remiantis vokiškais pasakos variantais, buvo pastebėta, kad stebuklinę pasaką „Dvasia mėlynoje šviesoje“ (ATU 562) veikiausiai sukūrė kareiviai (Hopkin 2019)¹⁸. Tai sufleruoja tam tikros kareivių buities smulkmenos, iš kurių paminėtina viena svarbiausių – dažnam pasakos variante vaizduojama, kaip kareivis rūko tabaką¹⁹.

18 Šios pasakos variantai buvo skelbti dar XIX a. pirmojoje pusėje, brolių Jacobo ir Wilhelmo Grimmų pasakų rinkinyje (pasaka „Das blaue Licht“, 1815, KHM 116). Kiek vėliau jos literatūrinę versiją paskelbė Hansas Christianas Andersen (pasaka „Fyrtojet“, 1835, AEB 1). Manoma, kad ir pats rašytojas šį kūrinį bus nugirdęs iš kareivių.

19 Metus retrospektyvų žvilgsnį į tolimesnę praeitį, turime paminėti brolių Grimmų pirmtaką, vokiečių pasakininką profesorių Johanną Karlą Augustą Musäusą, dar XVIII a. antrojoje pusėje išleidusį penkis pasakų rinkinius. Jo pasakos visuotinio pripažinimo nesulaukė, bet mums dėmesį reikia atkreipti į vieną dalyką. Atsiminimuose apie profesorių rašoma, kad užrašinėdamas pasakas

Tokie pasakojimų tematikos skirtumai atsiranda dėl gyvenimiškų patirčių įvairovės. Moterys likdavo saugioje namų aplinkoje ir jų didžiausi išgyvenimai paprastai siejosi su šeiminiiais džiaugsmiais ir konfliktais, kurie dažniausiai ir atsispindi jų sektose pasakose. Tuo tarpu vyrai neretai dėl karinės tarnybos turėdavo ilgam laikui palikti namus, todėl jų pasakose ir atsirasdavo prisiminimų iš kareiviško gyvenimo. Tie patys dėsniai galioja ir vyrams amatininkams, kurie dėl savo darbo pobūdžio turėjo nuolat keliauti ir bendrauti su daugybe žmonių, iš kurių išgirdavo įvairių patirčių bei nutikimų. Savo pasakojimais, pavyzdžiui, išsiskiria siuvėjai (Šlekonytė 2012: 314).

Reikia pažymėti, kad analizuojant lietuvišką kontekstinę medžiagą iš turimų duomenų gana sunku daryti apibendrinimus apie vyrų ir moterų pasakų repertuarus, nes XIX a. pasakų užrašytojai nebuvo linkę fiksuoti pateikėjo duomenų. Remiantis turima negausia tokio pobūdžio medžiaga vis dėlto galima numanyti, kad bent jau XIX a. antroje pusėje vyrai buvo svarbesni, matomesni pasakotojai (Sauka 1983: 83–84). Pasakų sekėjų lyties ir pavardžių nežinojo *Pasakos masių* sudarytojas S. Daukantas, gavęs šiuos naratyvus iš grupelės pagalbininkų. Tik iš korespondencijos paaiškėja, kad vienas pasakotojas buvo *siuvėjas Alseika* – taigi, mobiliosios profesijos atstovas. XIX a. viduryje pasakas Mažojoje Lietuvoje užrašinėjęs A. Schleicheris paminėjo tik vieną pateikėją – Urtę Margematiene. Šiek tiek aiškumo apie pateikėjus įneša F. K. Brugmannas – jo pasakų rinkinyje užrašyta pateikėjų lytis ir apytikris amžius. Paaikėja, kad didesnės dalies pasakų sekėjai buvo vyrai²⁰. Tiesa, neaišku, ar kuris iš jų buvo kareiviu; greičiausiai ne, nes F. K. Brugmanno jie įvardyti kaip *jauni vyrai*. Bet jie tas pasakas galėjo nugirsti iš grįžusių kareivių, nes naratyvuose rasime kai kurių specifinių kareiviško gyvenimo detalių.

Šiuo požiūriu skrupulingesnis buvo Matas Slančiauskas, XIX a. pabaigoje užrašinėjęs liaudiškus naratyvus. Peržvelgę vieną jo surinktų pasakų rinkinio pasakotojų rodyklę, rasime tokius duomenis: penkiasdešimt vyrų ir dvidešimt viena moteris (ŠLP: 435–436). Mažesnę pusę moterys sudaro ir kitame jo tautosakos rinkinyje: iš šimto septyniasdešimt trijų pasakotojų šešiasdešimt trys yra moterys (ŠLSA: 378–382). M. Slančiausko talkininkai, padėję jam rinkti pasakas, sakmes, taip pat daugiausia bendravo su vyrais – iš rinkinio rodyklėje skelbiamų keturiasdešimt

.....
jis pasikviesdavęs senučių su verpimo rateliais, vaikų iš gatvės, kuriems mokėdavęs po tris pfeningus už pasaką. Kartais jo žmona, vakare grįžusi iš svečių ir pravėrusi namų duris, rasdavo tirštą tabako dūmų debesį, kurio apgauti sėdėdavo jos vyras ir senas kareivis. Kareivis papsėdavo pypkę ir sekdamas pasakas (von Kotzebue 1791: 15).

20 Iš 47 pasakų 32 buvo pasektos vyrų. Gausesni ir vyrų repertuarai. Pavyzdžiui, A. raide pažymėtas jaunas vyras iš Pajiesio pasekė 17 pasakų, o kitas jaunas vyras iš ten pat – 12. Tačiau reikia pažymėti, kad F. K. Brugmannui didžiausią išpūdį paliko pasakotoja mergina – Ieva Baugutė. Rinkinys pradedamas jos pasektomis šešiomis pasakomis (LBr 1–6) ir tik jos vienintelės pateikiamas vardas ir pavardė.

vieno pateikėjo tik aštuonios yra moterys (ŠLSP: 357). Aišku, ne visais atvejais kūrinių pateikėjai yra žinomi.

Duomenis apie pateikėjus registravo ir XIX a. antrosios pusės tautosakos rinkėjas M. Davainis–Silvestraitis. Jam irgi teko bendrauti daugiausia su vyriškos lyties pasakotojais – tarp aštuoniasdešimt vieno pasakotojo tik penkiolika yra moterų (DPSO: 401–403).

Panašias tendencijas galima išvelgti remiantis duomenimis apie „Jono Basanavičiaus tautosakos bibliotekos“ publikacijų pateikėjus (XIX ir XX a. sandūra). Statistiškai jų lytis pasiskirsto taip: daugiau nei pustrėčio šimto moterų ir daugiau kaip puspenkto šimto vyrų. Taigi vyrų yra beveik dvigubai daugiau²¹. J. Basanavičiaus publikuotose pasakose nemažai ir kareiviškų detalių, nors nerasime nė vieno atvejo, kad prie pasakotojo būtų pabrėžta, jog jis atlikęs karinę tarnybą.

Tai ne visi duomenys apie pateikėjus, bet ir šis jų kiekis leidžia daryti tam tikrus apibendrinimus. Kalbant apie XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios pasakotojus, galima teigti, kad didesnė dalis jų buvo vyrai. Kiek iš jų buvo patyrę kareivio dalią, sunku pasakyti, aptikome tik kelis pavienius atvejus. Todėl, norint išsamiau aptarti konkrečių kareivių pasakų repertuarus, jų ypatumus, reikės persikelti ir į XX a. užrašymus, suteikiančius kad ir vėlesnės, bet vertingos informacijos.

KAREIVIŲ PASAKOTOJŲ PERSONALIJOS

Įvadinėje straipsnio dalyje buvo minėtas senas *žalnierius Petras Pranskaitis*, į gimtąjį sodžių parnešęs pasaką iš tolimųjų kraštų. Tai pirma užuomina apie kareivį pasakotoją iš XIX a. antrosios pusės. Panašiu metu folklorą užrašinėjo ir M. Slančiauskas, žymėjęs ne tik pateikėjo vardą, pavardę, bet kartais ir jo profesiją, socialinį statusą. Atkreipkime dėmesį į jo užrašytą vieną kareiviškos tematikos pasaką, kuri prasideda taip:

Kitą kartą vieną teip nudavę į vaiską, o jis teip buvęs nepomėtlyvs, tai jį mušdavę ir mušdavę. O jį kad ir mušdavę, bo jis negalėdavęs išsimokyt tos jų muštros. Jis ėmęs ir išbėgęs (ŠLP 137).

Toliau pasakojama, kaip bėglys sugaunamas, nubaudžiamas, paskui dar kelis kartus bėga, kol galiausiai jam pavyksta ištrūkti. Naratyvo įvadinė dalis plėtojama taip realistiškai, kad galima įtarti, jog jame išdėstyta asmeninė žmogaus patirtis, paprastai retai išsakoma pasakoje. Čia išliko atsiminimai apie sudėtingas karinės tarnybos sąlygas. Tai viena iš nedaugelio pasakų, kurioje atsispindi kareivio pasi-priešinimas karinei disciplinai.

.....
²¹ Skaičiai gauti remiantis interneto svetainėje www.knygadvaris.lt pateiktomis užrašytojų ir pateikėjų rodyklėmis.

Valstiečio vaikui sunku buvo priprasti prie karinės tvarkos, muštro, žeidė ir prievartinis išplėšimas iš namų aplinkos. Todėl pabėgimai iš Rusijos armijos XIX a. pirmojoje pusėje buvo dažnas reiškinys. Kareivių profesinė grupė pasižymėjo dideliu mirtingumu tiek dėl nelaimingų atsitikimų, tiek dėl savižudybių. Dėl itin sunkių tarnybos sąlygų kareiviai palikdavo tarnybos vietą ir mėgindavo ieškoti geresnio gyvenimo. Dezertyravimas tarp rekrutų buvo ypač paplitęs XIX a. pradžioje, o jo pikas buvo 1805–1810 m. (Корнилов 2008: 21–22). Taigi minėta pasaka yra buvusio fiziškai ir dvasiškai sudėtingo kareiviško gyvenimo liudijimas²². Cituoto naratyvo sąsajas su kareivišku pasauliu patvirtina ir prie jo rasta pastaba, kad pasaką pasekė Gaudentas Grigutis iš Trumpaičių kaimo²³. Šalia sekėjo pavardės nurodomas ir armijoje jo turėtas statusas: *jis kariauno tarnavęs barabančinku*. Taigi šis pasakotojas Rusijos kariuomenėje tarnavo specializuotu kareiviu – būgnininku. Dar XVII a. pabaigoje buvo minima, kad Rusijos armijoje tūkstančio kareivių pulkui reikia dvidešimt keturių būgnininkų (Бобровский 1900: 250). Vėliau jų skaičius ir reikšmė mažėjo. XIX a. artilerijos ir dragūnų pulkuose būgnininkus panaikino, mūšiuose jie buvo pasiuntiniai arba išnešdavo sužeistuosius. Tokiems kareiviams buvo didesnė tikimybė išlikti gyviems ir sveikiems.

Žinant pateikėjo gyvenimiškos patirties niuansus, kitomis akimis reikia pažvelgti ir į jo pateiktą tautosakos repertuarą, kuris galėjo būti paveiktas tarnybos metu išgirstų istorijų. Dėmesį patraukia vienas karinės tematikos pasakojimas, kuriame gausu slaviškų detalių. Čia kareivio, grįžusio iš Kijevo gubernijos, lūpomis pasakojama, kaip jis kartu su bendražygiais buvo apsistojęs Kijevo gubernijoje ir kokius nepaprastus nuotykius patyręs. Jaunas kareivėlis pasiskundęs, kad po nakties besijaučiantis labai nuvargęs, bet nežinantis, kas jam yra. Senas kareivis pasiūlęs susikeisti kambariais ir išsiaiškinęs nuovargio priežastį:

Vakare, kad jau visi sugulę ir užmigę, bet tas saldots nesilaidžiqs į miegą, bet tik užsimerkęs guliqs lovoj, ir gana. Šit jau pačiame įmigų ir prieinanti prė jo toki senė boba, kamanas ran-kose turėdama, sakanti:

– Ei, stoj, moja lošadinka, pojedim, kuda minie nada²⁴.

Tas saldots tuoj stakt iš lovos ant kojų, kapt iš jos nagų tas kamanas ir sakqs:

– Niet, stoj, moja kobila, pojedu, kuda minie nada²⁵.

Šis tuoj jai tas kamanas ant galvos, pats ant nugaros užsisėdęs ir išjojęs (ŠLP 149; išskirta mano – J. Š.).

22 Plg. dar vieną panašiu laikotarpiu užrašytą pasaką, kurioje kalbama apie sunkias kareiviavimo sąlygas ir kareivio pabėgimą: *Senam čėse, kaip dar prie žalnierių šlūzma labai aštri ir sunki buvo, tai žalnieriai miel pabėgdavo, kad tikt kaip norjs progą rasdavo* (BsTB 7: 315–322, nr. 10).

23 Trumpaičiai – kaimas Joniškio rajone.

24 – *Ei, stok, mano arkliuk, lekiam, kur man reikia.*

25 – *Ne, stok, mano kumele, josiu, kur man reikia.*

Taip senas kareivis, jodamas ant raganos, gerokai ją nuvarginęs ir primušęs botagu. Paskui nujojęs pas kalvį, pakaustęs visas keturias kumelės kojas, parjojęs namo, kamanas sudeginęs. Rytą *gaspadoriaus*, pas kurį nakvojo, motiną radę sergančią, jos gyvybės išgelbėti nepadėjęs net popas. Ant mirusiosios rankų ir kojų aptiktos pasagos. Pasaulinėje folkloristikoje šis kūrinys traktuojamas kaip mitologinė sakmė, ji gerai žinoma Centrinės ir Rytų Europos tautoms²⁶. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos kataloge* kūrinys priskirtas prie stebuklinių pasakų (KbLPTK 1: 313, AT– „Raganos laidotuvės“, 62 var.). Galimas daiktas, kad panašus naratyvas pasakotojo žinotas dar prieš iškeliaujant iš gimtųjų namų, o vėliau papildytas slaviškais elementais bei rusiškais frazėmis.

Kareivis lokalinėje bendruomenėje turėjo būti pripažįstamas kaip geras pasakotojas. Kontekstinių duomenų apie tai turime nedaug, tačiau rasime užuominų iš tautosakos rinkimo entuziastų. Tarpukariu tautosakos rinkimo procesams tapus koordinuota veikla, buvo apibrėžta, kas yra „tikras“, „liaudiškas“ kūrinys, koks yra patikimas jo pateikėjas, šiai veiklai skatinti spaudoje nuolat buvo publikuojami raginimai. Įdomu, kad tokiuose kvietimuose kartais būdavo užsimenama ir apie tai, iš ko užrašyta tautosaka tinkama ir kokių pateikėjų nedera kalbinti. Antai Vilniaus krašto šviesuolis, aktyvus tautosakos rinkėjas Matas Untulis 1934 m. per spaudą kreipėsi į žmones, prašydamas užrašinėti pasakas ir kartu pateikdamas gaires, į kokius pateikėjus reikia orientuotis:

Mokslo Draugijai tautosakos rinkikai atsiunčia ir pasakų, užrašytų kad ir mažiau negu dainų. Bet iš pasakų turinio matyti, jog rinkikai nenusimano, kokias reikia pasakas užrašinėti. Lietuvių mokslui tik pačių lietuvių sukurta pasaka tėra svarbi. Jei lietuvis parsivežė Amerikoj girdėtą pasaką, Rusijos kareivinėse ar fabrikuose išmoktą – tokių pasakų, kad ir gražiausių, lietuviams nereikia, nes jomis rūpinasi Amerikos ir Rusijos mokslininkai (UKPU: 3).

Iš šios žinutės aiškėja, kad folkloro žinovai susidurdavo su pasakų sekėjais, kurie tam tikru gyvenimo tarpsniu buvę pakviesti į karinę tarnybą, atitarnavę ir grįžę į gimtąsias vietas. Tokie žmonės turėjo išsiskirti oraciniais gebėjimais, kuriuos išlavino turtinga jų gyvenimo patirtis. Į M. Untulio kvietimus (o jų buvo ne vienas) rinkti pasakas buvo atsiliepta, bet ne visada atsižvelgta į iškeltus reikalavimus. Lietuvių mokslo draugijos rankraščiuose randame 1934 m. užrašytą pasaką su užrašytojo komentaru: *iš seno rusų kareivio pasakojimo*. Prie teksto nenurodyta nei pasakotojo vardas, nei pavardė. Veikiausiai užrašytojas nepažinojo pasakotojo, nepaklausė asmenvardžio ir pažymėjo tik jo turėtą socialinį statusą, kuriuo pasakotojas greičiausiai ir prisistatė.

26 Motyvas G241.2. J. Balys šį kūrinį taip pat priskyrė prie mitologinių sakmių „Merga užjodinėja bernus“ (LPK 3656) (BRš: 212).

Tokia pastaba dar verstų dvejetaini, ar pasaka tikrai užrašyta iš buvusio kareivio, tačiau jos kilmę iš kareiviškos aplinkos patvirtina tekstas. Pasakai būdinga pradžia apie kareivio paleidimą iš ilgametės tarnybos kariuomenėje ir keliavimą namo:

Senovėj ne taip, kaip dabar, tarnavo kariuomenėj. Pirmiau tarnavo dvidešimt penkis metus. Vienas žaunierius atitarnavo savo prigulinčių slūžbą ir jojo namo. (Pirmiau kareiviui atitarnavus duodavo, kaip namo ėjo, arklį, rūbus ir kas tik prigulėjo žmogui gyvenant.) (LMD III 120/5/)²⁷

Cituojama ištrauka priklauso stebuklinei pasakai ATU 318. Šio tipo pasakoms būdingi tam tikri kareiviško gyvenimo vaizdai²⁸. Tai būtų papildomas argumentas atsakymui į klausimą, ar pasaką sekė kareivis / ji išmokta iš kareivio. Galima daryti prielaidą, kad šio tipo pasakos radosi kareiviškame sociume arba buvo atneštos iš kareivių gimtųjų vietų ir įpynus į juos militaristinių aktualijų pritapo ir išpopuliarėjo kareiviškoje draugijoje. Tokiam teiginiui patvirtinti vis dėlto reikėtų nuodugnesnės šio tipo pasakų analizės.

Daugiau konteksto duomenų apie pasakotojus, pasakų išmokimo aplinkybes rasime sovietmečiu užrašytoje medžiagoje. Antai ekspedicijos metu folkloristų aplankytas pateikėjas „kareivišką“ pasaką pasekė pirmuoju asmeniu, lyg tai būtų jo asmeninė patirtis. Tai dar vienas tipinis pavyzdys, kaip pasaka pradeda kareivio kelione iš kariuomenės:

Turėjau... tarnavau už rūsų dvidesimc penkis metelius. Prieg caro. Ir mani palaido nam[o]. Jau aš einu, žygiuoju į namus, kad žūrau – dvaras. Užaisiu. Paprašysiu suvalgyt tan dvaran nors, bo aš alkanas. Mašinų nēr, traukinių nēr, pėsčiam reikėjo eit nat iš Makskvoos (LTR 4306/89/).

Pasakojimo struktūra čia išlaikoma kaip ir XIX a. pasakose, tačiau įtraukiamos šiuolaikinės techninės naujovės – mašinos, traukiniai. Pateikėjas pabrėžė, kad pasaką išgirdęs *tarnaudamas kariuomenėje iš lenko kareivio*. Pasakojimas virto kalbėjimu apie

- 27 Šią pasaką užrašė Vilniaus krašte gyvenęs žmogus. Prie rinkinio pridėtame laiškelyje, skirtame LMD, jis pažymėjo: „1933 m. lapkričio 18 dieną gavau nuo pono M. Untulio atviruką, kurioje buvau kviečiamas talkon: rašyti pasakas, dainas, žodžius ir t. t. Surašęs 1 sąsiuvinį siunčiu Tamsoms, tik nežinau, ar bus gerai? Jau mirę seni žmonės, nėra iš ko geresnius rašyti“ (LMD III 120). Gal šitaip užrašytojas teisinosi dėl to, kad į rinkinuką pateko ir „nevietinė“ pasaka. O gal jis nieko nežinojo apie M. Untulio nurodytus reikalavimus renkantis pateikėjus.
- 28 Pasakojama, kaip jaunuolis, atlikęs sudėtingą užduotį, gauna į žmonas karalaitę. Ši jį išduoda su kitu vyru ir nužudo. Atgaivintas vyras atkeršija meilužiams. Atkreiptinas dėmesys, kad beveik pusėje lietuviškų variantų (35 var. iš 79) pagrindinis herojus yra kareivis. Toks asmuo pasirinktas neatsitiktinai, nes pasakoje plėtojama karinė tematika: herojus gauna jėgos teikiančią objektą (stebuklingą kardą, šautuvą) ir turi kariauti.

neva praeityje patirtus nuotykius ir buvo taip darniai įaustas į pasakos audinį, kad kartais nė nesuprasi, ar pasakotojas fantazuoja, ar pasakoja savo paties išgyvenimus. Reikia pažymėti, kad šiame naratyve glūdi ir teisybės krislas. Antai pastebėta, kad pirmuoju asmeniu pasektoje pasakoje atsispindi tam tikri autobiografiniai momentai, pasakos sekėjas, gal ir pats to nejausdamas, perteikia asmeninius išgyvenimus (Röhrich 2001: 227). Tokia individualizuota pasaka virsta tarsi asmeninės patirties naratyvu, kuriuo perteikiama gyvenimo patirtis, išreiškiamas požiūris į aplinkinius ir kuriamos išgyvenimo strategijos (Hopkin 2004: 188).

Šiai pasakai atkeliauti ir įsilieti į lietuvių žodinę tradiciją nesutrukdė ir kalbos barjeras. Pasakotojas pabrėžė: *Lietuviškai reikėj išversdzyt. Aš pridėjau cik an caro*. Iš tiesų, pateikėjo biografijoje pažymėta, kad 1929 m. jis buvęs paimtas į lenkų kariuomenę ir dvejus metus tarnavęs Vilniuje. Vėliau jam tekę dalyvauti Antrajame pasauliniame kare. Taigi karas šio pateikėjo gyvenime yra asmeninis išgyvenimas, dėl to jis gali natūraliai tapatintis su pasakos personažu.

Grįžtant prie minėtos pasakos reikia pabrėžti, kad naratyvas pasižymi savita pasakojimo maniera, kuri, tikėtina, susiformavo gimtojoje kultūroje ir tik vėliau, karinės tarnybos metu, buvo praturtinta kai kuriais motyvais ir taip sukurta savita jo versija (plg. Dégh 1969: 17). Įdomu, kad pasakotojo asmeninė kareiviško gyvenimo patirtis susipina su gerokai senesnio laikotarpio istorinėmis detalėmis. Pavyzdžiui, pasakoje vartojami tokie atraminiai žodžiai kaip *caras, rusai* bent iš dalies dera prie istorinio laikotarpio, kada pasaka išmokta, tačiau dvidešimt penkerių metų tarnystė kariuomenėje užuominas meta gal net į XIX a. pradžią, kai rekrutai turėjo tarnyboje praleisti ženklų savo gyvenimo dalį. Galima sutikti su nuomone, kad ši konkreti karinės tarnybos trukmė pasakotojų atmintyje užsifiksavo dėl to, kad buvo taikoma labai ilgą laiką – nuo 1793 iki 1834 metų (Волокитина, Иванов 2012: 44). Nors lietuvių valstiečiams trumpiau teko būti ilgalaikėje tarnyboje, tačiau jie tokių pasakų galėjo išmokti iš rusų kareivių. Bet galimas ir kitas paaiškinimas. Iš pradžių liudijęs apie sunkią kareivio dalią, ilgainiui intarpas apie dvidešimt penkerių metų tarnybą virto estetinė pasakojimo detale, suteikiančia jam savotiško solidumo, aliuzijos į senus laikus. Tokiu būdu pasakotojas gali minėti faktus, objektus iš skirtingų istorinių laikotarpių, ir toks eklektiškas pasakojimas kokybiškai ne tik nenukenčia, bet ir atrodo turtingesnis. Ir tai nėra pavienis kareiviškos tematikos pasakojimas. Minimasis pasakotojas prisiminė ir daugiau pasakų, kurias išmoko būdamas kariuomenėje. Pirmuoju asmeniu jis pasekė ir buitinę pasaką „Juokdarys išbaido meilužius“ (ATU 1358). Jos įvadinė dalis vėlgi tampa kareivio, grįžtančio iš ilgos karinės tarnybos, nuotykių nupasakojimu:

Dvidešimt metų aš tarnavau kariuomenėj už caro. Mane išleido, aš išėjau namo eit. O aš tenai kariuomenėj buvau barabanščiku. Aš turėjau būgną didelį tokį, ir jo aš nenorėjau palikti (LTR 4306/82/).

Sovietmečiu buvo pakalbintas dar vienas buvęs kareivis, pasižymėjęs kaip puikus pasakotojas. Šis vyras gyveno Miciūnų kaime (Gervėčių apyl., Baltarusija). 1970 m. Gervėčių krašte vykusios ekspedicijos metu folkloristui Norbertui Vėliui jis pasekė daug pasakų. Pateikėjo biografijoje ryški kareiviškos tarnybos žymė. 1914 m. pasakotojas buvęs paimtas į kariuomenę, karinių veiksmų metu pateko į vokiečių nelaisvę. Baigęs karinę tarnybą ir grįžęs namo, jis ėmėsi amato – ėjo per žmones darydamas pakinktus, siūdamas pavalkus. Šie du gyvenimo tarpniai turėjo įtakos jo pasakų repertuaro formavimuisi. Didžiausią poveikį jam kaip pasakotojui padarė kariuomenės gyvenimas, nes pasektose pasakose gausu kareiviškų motyvų. Pateikėjas pasekė tris kariuomenėje rusų kalba girdėtas pasakas, prie kurių pateikė komentarus: *Aš kap buvau fronte, vienas pasakojo rusiškai* (LTR 4152/3/); *Ir kariuomenėj girdėta rusiškai* (LTR 4152/36/). Visi šie naratyvai yra karinės tematikos – pasakojama apie *maskoliaus* nuotykius, generolą, merginą generolą, juose daug carinės Rusijos karinės biurokratijos gyvavimo vaizdų: minima caro kanceliarija, *palkovnikas*, kapitonas, *storažas*, Peterburgas. Tai rodo, kad šios pasakos užgimusios ne gimtajame krašte, bet atkeliavusios iš kitos tautos žmonių. Jos atspindi kareivių socialinio sluoksnio nuotaikas, kareivių santykį su civilių pasauliu.

Taigi kareiviškos detalės pasakose, išgirstose iš buvusių kareivių, rodo, kaip buvo aktualinamos gyvenimiškos patirtys. Dalis tokių pasakų elementų yra stabilūs ir tarsi inkliuzai, įterpti į pasakojimą, keliauja laiku. Nors pasaka sekama XX a., bet ji mena dar XIX a. pirmosios pusės laikotarpį; tokiose pasakose galima išvelgti folkloro dėsnį, teigiantį, kad išmoktas ir atmintyje saugomas liaudies kūrinys prireikus vėl gali būti atkuriamas pagal siužeto schemas ir pagrindines veiksmo linijas (Honko 1986: 99). Šiuo atveju pasakoms išlikti ir gyvuoti padėjo kareiviška terpė, pasižyminti savita socialine aplinka ir jos suformuota pasaulėžiūra. Stebint tokią pasakotojo „ištikimybę“ kareiviško gyvenimo vaizdams, veiksmo linijoms, galima daryti prielaidą, kad jos yra dar senesnės kilmės nei XIX a., kad jos tiesiog išnyra, kai susiklosto joms palanki situacija. Vadinasi, galėjo egzistuoti ir tam tikro luomo – kareivių – pasakos.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Vartydami pasakų rankraščius, nagrinėdami tekstus esame priversti pagalvoti ir apie naratyvų pasakotojus. Be jų neperprasime svarbaus dėmens – folkloro visuomeninio gyvenimo (Ben-Amos 2002: 235). Šis tyrimas – tik vienas pirmųjų žingsnių į tradicinės kaimo bendruomenės pasakotojų pasaulį. Norint šį pasaulį perprasti, reikia išsiaiškinti, kas buvo tie pasakotojai, kokiems socialiniams sluoksniams priklausė, ką ir kodėl pasakojo.

XIX–XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje pasakų sekimas buvo visuotinai paplitęs, nors nuo XX a. pradžios jau ir pradėjęs sparčiai nykti. Todėl pasakos, užrašytos

XX a. antrojoje pusėje, yra daugiausia prisiminimai iš vyresnio amžiaus pasakotojų jaunystės. Klausymasis sekamų pasakų buvo malonus laisvalaikio leidimas, žinių apie pasaulį gausinimas. Tradicija sekti pasakas Lietuvoje išsilaiškė palyginti ilgai dėl menko valstiečių raštingumo, pamažu ėmusio didėti tik XIX ir XX a. sandūroje. Nors tuo metu garsiai skaitomos knygos ėmė varžytis su sakytiniu žodžiu, tačiau į skaitymą dažnai dar buvo žiūrima su nepasitikėjimu, jis nebuvo laikomas naudingu ir pritaikomu valstiečio gyvenime (Bleizgienė 2019: 143–144). Tuo tarpu pasakos buvo priimanos kaip natūrali bendravimo priemonė, nekelianti klausimų dėl jų naudos ar reikalingumo. Pasakų klausytojais galėjo būti dauguma vietinių žmonių, o jų sekėjais – tik specifinių žinių ir oratorinių gebėjimų turintys asmenys. Tokie dažnai būdavo keliaujantys amatininkai. Judriu gyvenimo būdu pasižymėję elgetos taip pat buvo vertinami kaip geri pasakotojai.

Kareiviai, dėl savo profesijos ypatumų privalėję ilgam apleisti gimtinę, bendrauti su tolimų tautų ginklo draugais, turėjo puikią galimybę praturtinti savo pasakojimų repertuarą naujais kūriniais bei motyvais. Šie žmonės buvo savotiški tarpininkai, per kuriuos pasakos Lietuvą pasiekdavo iš tolimesnių kraštų. Pasakų sekimas šios profesijos žmonėms buvo savotiška pramoga, bendravimo būdas ar net socialinio statuso klausimas. Kareivių pasakojimuose išryškėja asmeninio gyvenimo detalės iš karinės tarnybos laikotarpio. Tai pasakai suteikia biografinio naratyvo požymių.

Pasakos apie kareivio gyvenimą prigyddavo vietinėje tradicijoje ir sklisdavo tarp pasakotojų dar ilgą laiką, todėl randame žodinių kūrinių, kuriuos pasakojo ne kareiviai, bet juose kalbama apie kareivio nuotykius.

Seniausiose pasakose atspindintys kareivių gyvenimo vaizdai siekia XIX a. pradžią. Paprastai pasakojama apie praeities įvykius, kurie turėtų apimti pasakotojo gyvenamą laikotarpį. Tačiau XIX a. antrojoje ar net XX a. antrojoje pusėje užfiksuotose pasakose, turinčiose kareiviško gyvenimo elementų, randame daugiau nei šimtmečio senumo realijų atspindžių. Ilgas prievartinis kareivio atskyrimas nuo namų pasakose užsifiksavo kaip įvadinė formulė apie kareivio kelionę po ilgą tarnybą. Taigi pradinis impulsas apie varginančią karinę tarnybą, duotas dar XIX a. pradžioje, buvo toks stiprus, kad folklorinėje atmintyje išsilaiškė daugiau nei šimtą metų. Tai dar kartą rodo, kad pasaka yra mažiau pavaldi aplinkai, ji išlaiko ne tik struktūrinį karkasą, apie kurį lipdomas siužetas, bet ir detales, kurios prieš daugelį metų prarado istorinį aktualumą ir vėliau tapo nusistojusiais pasakojimo elementais, suteikiančiais jam daugiau estetinę vertę.

Jei tyrimo metu patvirtinome, kad pasakas sekdamo kareiviai, ar galima kalbėti apie „kareiviškas“ pasakas? Ar buvo kažkokie tipiniai kūriniai, sklidę daugiausia tarp šios profesijos žmonių? Tam tikslui reikėtų analizuoti tuos pasakų tipus, kuriuose užsifiksavo kareiviškas gyvenimas. Vienas tokių yra minėta pasaka „Dvasia mėlynoje šviesoje“ (ATU 562), kurią, tikėtina, sukūrė kareiviai. Šio naratyvo

variantų užrašyta ir iš lietuvių valstiečių, o jo pagrindinis personažas dažniausiai yra kareivis (KbLPTK 1 562). Fragmentiškai buvo kalbėta ir apie stebuklinę pasaką „Neištikima žmona“ (ATU 318), galimai susijusią su kareivių kasdienybe. Prie „kareiviškų“ naratyvų priskirtina ir stebuklinė pasaka „Slibino pagrobta karalaitė“ (ATU 301D*), kurioje vaizduojamas kareivis ir jo aplinka. Šių pasakų kilmės ir gyvavimo klausimams spręsti reikalingas naujas tyrimas.

ŠALTINIAI

- AEB – Hans Christian Andersen. *Eventyr, fortalte for Børn*, Copenhagen: C. A. Reitzel, 1835.
- AT – *The Types of Folktale: A Classification and Bibliography*, Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen, translated and enlarged by Stith Thompson, (*Folklore Fellows' Communications*, No. 154), Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1964.
- ATU – Hans-Jörg Uther. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography*, part I: *Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales and Realistic Tales, with an Introduction*, part II: *Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales*, part III: *Appendices*, (*Folklore Fellows' Communications*, No. 284–286), Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2004.
- BRš – Jonas Balys. *Raštai*, t. 3, parengė Rita Repšienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.
- BsTB – *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, t. 4, 5, 7, parengė Kostas Aleksynas ir Leonardas Sauka, Vilnius: Vaga, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998–2001; t. 4: *Lietuviškos pasakos įvairios*, kn. 4 – 1998; t. 5: *Lietuviškos pasakos*, kn. 1 – 2001; t. 7: *Iš gyvenimo vėlių bei velnių* – 1998.
- DSPSO – *Pasakos. Sakmės. Oracijos*, surinko Mečislovas Davainis-Silvestraitis, paruošė Bronislava Kerbelytė ir Klimas Viščinis, Vilnius: Vaga, 1973.
- DŽT – Simonas Daukantas. *Žemaičių tautosaka*, t. 2: *Pasakos. Patarlės. Mįslės*, parengė Kostas Aleksynas, Kazys Grigas, Leonardas Sauka, Vilnius: Vaga, 1984.
- K – Karinių-istorinių dainų skyrius Lietuvių liaudies dainų kataloge.
- KbLPTK – Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 1: *Pasakos apie gyvūnus. Pasakėčios. Stebuklinės pasakos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999; t. 4: *Pasakojimai. Anekdota. Oracijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.
- KHM – *Die Kinder- und Haus-Märchen*, Bd. 1–2, gesammelt durch die Brüder Grimm, Berlin: Realschulbuchhandlung, 1812–1815.
- LBr – *Litauische Volkslieder und Märchen: aus dem preussischen und dem russischen Litauen*, gesammelt von A. Leskien und K. Brugmann, Strassburg: K. J. Trübner, 1882.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: elektroninė versija, t. 1–20, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002, prieiga per internetą: www.lkz.lt.
- LLD – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. III: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 1, parengė Pranė Jokimaitienė, Vilnius: Vaga, 1985; t. IX: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 2, parengė Pranė Jokimaitienė, Vilnius: Vaga, 1995; t. XVII: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 3, parengė Vita Ivanauskaitė, Vilnius: LLTI, 2003; t. XVIII: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 4, parengė Vita Ivanauskaitė, Vilnius: LLTI, 2004; t. XIX: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 5: *Antrojo pasaulinio karo ir pokario dainos*, parengė Kostas Aleksynas, Vilnius: LLTI, 2005; t. XXI: *Karinės istorinės dainos*, kn. 6: *Partizanų dainos*, parengė Kostas Aleksynas, Vilnius: LLTI, 2009.
- LMD – Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.

- SchlLG – August Schleicher. *Handbuch der litauischen Sprache*, Bd. 2: *Lesebuch und Glossar*, Prag: Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne, 1857.
- ŠLP – *Šiaurės Lietuvos pasakos*, surinko Matas Slančiauskas, parengė Norbertas Vėlius, Ada Seselskytė, redagavo Kostas Aleksynas, Vilnius: Vaga, 1974.
- ŠLSA – *Šiaurės Lietuvos sakmės ir anekdotai*, surinko Matas Slančiauskas, parengė Norbertas Vėlius, Ada Seselskytė, redagavo Kostas Aleksynas, Vilnius: Vaga, 1975.
- ŠLSP – *Šiaurės Lietuvos sakmės ir pasakos*, surinko Mato Slančiausko bendradarbiai: Jonas Trumpulis [et al.], parengė Norbertas Vėlius, redagavo Kostas Aleksynas, Vilnius: Vaga, 1985.
- UKPU – M. U. [Matas Untulis.] „Kokias pasakas užrašinėti“, *Vilniaus rytojūs*, 1934, Nr. 38 (421), p. 3.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: elektroninė versija, t. 1–26, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001–2002, prieiga per internetą: www.vle.lt.
- VMA – Antanas Vienuolis. *Iš mano atsiminimų*, Kaunas: Šviesa, 1981.

LITERATŪRA

- Bairišauskaitė Tamara, Medišauskienė Zita, Miknys Rimantas 2011. *Lietuvos istorija*, t. 8, d. 1: *Devynioliktas amžius: visuomenė ir valdžia*, Vilnius: Baltos lankos.
- Ben-Amos Dan 1971. “Toward a Definition of Folklore in Context”, *The Journal of American Folklore*, vol. 84, No. 331, p. 3–15.
- Ben-Amos Dan 2002. „Konteksto kontekstas“, *Tautosakos darbai*, t. XVI (XXIII), p. 234–247.
- Benfey Theodor 1859. “Vorrede”, in: *Pantschatantra: fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen*, Erster Theil, Leipzig: Brockhaus, p. VII–XXVIII.
- Blécourt Willem de 2010. “Fairy Grandmothers: Images of Storytelling Events in Nineteenth-Century Germany”, *RELIEF – Revue Électronique de Littérature Française*, vol. 4, No. 2, p. 174–197, prieiga per internetą: <http://doi.org/10.18352/relief.544>, [žiūrėta 2020-09-11].
- Bleizgienė Ramunė 2019. „Valstiečių raštingumo praktikos Žemaitės apskrityje“, *Tautosakos darbai*, t. 58, p. 118–146.
- Darnton Robert 2002. *Didžiosios kačių skerdynės ir kiti Prancūzijos kultūros istorijos epizodai*, iš anglų kalbos vertė Osvaldas Aleksa, Vilnius: Baltos lankos.
- Dégh Linda 1969. *Story-Telling in a Hungarian Peasant Community*, translated by Emily M. Schosberger, Bloomington–London: Indiana University Press.
- Dundulis Bronius 1981. *Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812)*, Vilnius: Mokslas.
- Forrest Alan 2006. *Napoleon’s Men: The Soldiers of the Revolution and Empire*, London–New York: Hambleton Continuum.
- Greimas Algirdas Julius 1990. *Tautos atminties beieškant: apie dievus ir žmones*, Vilnius–Chicago.
- Honko Lauri 1986. “Folkloristic Studies on Meaning”, *ARV. Scandinavian Yearbook of Folklore* 1984, vol. 40, p. 35–56.
- Hopkin David M. 2003. *Soldier and Peasant in French Popular Culture, 1766–1870*, (*Royal Historical Society Studies in History New Series*, vol. 28), Rochester, N. Y.: Royal Historical Society.
- Hopkin David M. 2004. “Storytelling, Fairytales and Autobiography: Some Observations on Eighteenth- and Nineteenth-Century French Soldiers’ and Sailors’ Memoirs”, *Social History*, vol. 29, No. 2 (May), p. 186–198.
- Hopkin David M. 2019. “‘The Tinderbox’: Military Culture and Literary Culture from Romanticism to Realism”, in: *A History of the European Restorations*, vol. 2: *Culture, Society and Religion*, Michael Broers, Ambrogio A. Caiani, Stephen Bann (eds), Bloomsbury Academic, p. 130–140.
- Ivanauskaitė Vita 2002. „Karo dainų kūrėjos ir kūrėjai“, *Tautosakos darbai*, t. XVI (XXIII), p. 26–38.
- Jokimaitienė Pranė 1995. „Karinės-istorinės dainos (XVIII a. pabaiga–XIX a.)“, in: *Lietuvių liaudies dainynas*. t. IX: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 2, parengė Pranė Jokimaitienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

- Jonynas Ambraziejus 1984. *Lietuvių folkloristika iki XIX a.*, Vilnius: Vaga.
- Kerbelytė Bronislava 1999. „Mečislovas Davainis–Silvestraitis – pasakų ir sakmių užrašinėtojas“, *Aitvarai*, Nr. 10, p. 127–128.
- Kotzebue August von 1791. „Einige Züge aus dem Leben des guten Musäus“, in: *Nachgelassene Schriften des verstorbenen Professor Musäus: mit Kupfern...*, Hrsg. Johann Karl August Musäus, August von Kotzebue, Leipzig: Kummer, p. 1–24.
- Krištopaitė Danutė 1965. *Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos: feodalizmo epocha*, Vilnius: Vaga.
- Krohn Kaarle 1926. *Die folkloristische arbeitsmethode*, begründet von Julius Krohn und weitergeführt von nordischen forschern, erläutert von Kaarle Krohn, Oslo: H. Aschehoug & Co, Harvard University Press.
- Lüthi Max 2004. *Märchen*, Stuttgart: J. B. Metzler.
- Röhrich Lutz 2001. *Märchen und Wirklichkeit*, Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren.
- Sauka Leonardas 1983. *Tikra ir netikra liaudies kūryba*, Vilnius: Mokslas.
- Šlekonytė Jūratė 2012. „Pasakojimo etnografija: nepažintas pasakotojo pasaulis“, *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*: kolektyvinė monografija, sudarė Bronė Stundžienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 293–316.
- Tiškevičius Konstantinas 1992. *Neris ir jos krantai: hidrografo, istoriko, archeologo ir etnografo akimis*, Vilnius: Mintis.
- Trinka Vl. 1940. „Kai valgė ponų duoną: (iš baudžiavos galdynės Lygumų valsčiuje)“, *Gimtasai kraštas*, Nr. 3–4 (26–27), p. 188–207.
- Valiukaitė Lina 2003. „Unikalūs stebuklinės pasakos užrašymas. Saulė ir vėjų motina (AT 516B)“, *Tautosakos darbai*, t. XIX (XXVI), p. 66–76.
- Бобровский Павел Осипович 1900. *Исторія Лейбъ-гвардіи Преображенскаго полка: приложенія къ I-му тому*, С. Петербургъ: Экспедиция заготовления государственных бумаг.
- Волокитина Надежда Александровна, Иванов Фёдор Николаевич 2012. „Отражение реалий военной службы в России конца XVIII–XIX в.в. в коми народных сказках“, *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение: вопросы теории и практики*, № 6, ч. 2, p. 43–46.
- Волокитина Надежда Александровна, Иванов Фёдор Николаевич 2013. „Отражение реалий военной службы в сказках населения Европейского Севера России в конце XVIII–XIX в.“, *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение: вопросы теории и практики*, № 10, ч. 1, p. 43–48.
- Зеленин Дмитрий Константинович 1914. „Кое-что о сказочникахъ и сказнахъ Екатеринбургскаго уѣзда Пермской губерніи“, in: *Великорусские сказки Пермской губернии: с приложением 12 башкир. сказок и одной мещеряк*, (Записки имп. рус. геогр. о-ва по отд-нию этнографии, т. XLI), Петроградъ, p. XIX–XLVI, prieiga per internetą: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/8876-zelenin-d-k-velikorusskie-skazki-permskoj-gubernii-sb-s-pril-12-bashkir-skazok-i-odnoy-mescheryak-pg-1914-zapiski-imp-rus-geogr-o-va-po-otd-niyu-etnografii-t-xli>.
- Иванов Фёдор Николаевич 2017. *История Рекрутской повинности в России (1699–1874 гг.): учебное пособие*, Москва: Перо.
- Корнилов В. А. 2008. „Рекрутская повинность и внутреннее состояние русской армии в первой половине XIX века“, *Вестник Московского городского педагогического университета*, (сер. *Исторические науки*), вып. 1, p. 8–24.
- Поздеев В. А. 2016. „Городские и солдатские реалии в сборнике Д. К. Зеленина «Великорусские сказки Вятской губернии»“, *Вестник Вятского государственного университета*, № 10, p. 84–87.
- Щербинина Юлия Вячеславовна, Щербинин Павел Петрович 2013. „Отставные солдаты в социально-правовой и социальной структуре Российской империи (роль военных ветеранов в истории России)“, *Вестник Томского государственного университета*, вып. 8 (124), p. 320–325.

“This Folktale Comes from Asia through the Wars...” The Soldier – Storyteller in the Lithuanian Village Community in the Second Half of the 19th – the First Half of the 20th Century

JURATĖ ŠLEKONYTĖ

S u m m a r y

Keywords: soldiers, storytellers, folktales, war, historical realities.

The article aims at evaluating the historical role of soldiers as storytellers in the Lithuanian folktale tradition, and establishing data regarding such storytelling to have actually taken place, as well as circumstances of acquiring these folklore pieces. The analysis follows two directions. First, the Lithuanian folktales are regarded as a source of information about the local culture: what they can tell about the actual soldiers. In the wake of the context theories highlighting the importance of not only the folklore text, but also its social existence, the focus of analysis is on the storytellers and their environment.

The research comprises both the published folktale texts and their manuscript variants preserved at the Lithuanian Folklore Archives of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore. Mainly, the folklore materials recorded from the second half of the 19th to the beginning of the 20th century are analyzed; however, lack of the contextual information requires using the data from the second half of the 20th century as well, since it enables more exhaustive discussing of the background of the narratives and the modes of their dissemination.

Soldiers used to act as certain mediators for the folktales from faraway lands to reach the Lithuanian territory. Their active life style facilitated both acquisition of the new texts and their dissemination. Having travelled far from home in order to carry out military service, the soldier communicated with his brothers in arms, acquiring new narrative experiences. Having returned home, he started recounting the stories learned abroad, thus transferring the new knowledge, experiences, and entire folktales or their motives.

In case of soldiers, the storytelling comprised certain form of amusement, the mode of communication or even means of enhancing their social status. Such folktales bear clear traces of historical realities. Folktales recorded during different periods mention various military ranks of the tsarist Russian army. The soldier in the folktales usually is the central figure replacing other typical folktale characters – strongmen and valiant heroes. His adventures end up in a typical way: having successfully performed a difficult task the soldier is duly rewarded. Such folktales can acquire traits of a biographical narrative, since the storyteller has experienced the soldier's life himself and is likely to include his own experiences into the narrative. In some cases, such folktales enriched with elements of the soldiers' life grew well established in the local tradition, circulating around for a considerable time. Therefore, some pieces have been recorded not from the soldiers.

The oldest details of the soldiers' life found in the folktales reach back as early as the beginning of the 19th century. Usually, the recounted past events are supposed to comprise the storyteller's lifetime. However, folktales recorded in the second half of the 19th century or even in the second half of the 20th century, and containing certain elements of the soldier's life are likely to reflect centuries-old realities. The prolonged forced removal from home, experienced by the soldier is established as an introductory formula of the tale, depicting the soldier's travel after the many years of service. Thus, the initial impulse related to the tiresome military service acquired as early as the beginning of the 19th century, was strong enough to persist in the folk memory for over a hundred years. This is one more evidence to

the folktales' higher resistance to their surroundings: these narratives not only preserve the structural framework of the story, but also the details that had lost their historical relevance many years ago, transforming themselves subsequently into established components of the narrative that bear mainly esthetical value.

Gauta 2020-10-31